

Mensen van Hengstdijk

Namen en anekdoten

In 1946, mijn geboortejaar en dus ook dat van mijn tweelingzus Jet, namen onze ouders Piet Compriet en Paula van Waterschoot het huiskamercafeetje over vlak bij de kerk, nu "Het Jagershuis" geheten. Het werd tot dan toe uitgebaat door Ré en Martha Lossie. Het ligt voor de hand dat mijn eerste herinneringen aan mijn "Usdijk" met het dorpscaféleven te maken hebben, al weet ik soms niet precies wat ik nou van mijzelf heb en wat uit overlevering. Het is een combinatie van vroege indrukken en geëvolueerde verhalen. Het leven van toen werd bepaald door instanties waarvan de pastoor en de kerk de belangrijkste waren. Daarna had je in de plaatselijke hiërarchie de school met de hoofdonderwijzer, de boeren, die in de volksmond niet geliefde werkgevers en jagers, de dorpsdokter en dan de middenstand, waarbij je moet bedenken dat zowat de helft van het dorp in het eigen levensonderhoud voorzag.

Het geld, zeg maar kleingeld, circuleerde hoofdzakelijk in het eigen dorp en meestal tot ieders tevredenheid. De gewone man, de arbeider bij de boer of in de fabriek van Sluiskil had maar weinig aanzien en ook weinig in de pap te brokkelen. Het was al heel wat als die zich zondags een bezoekje aan het café kon veroorloven om een kaartje te leggen of om een ronde te pieren. Bij dit caféspel gooide men met een gedraaide houten halve gladde bol naar op de vloer rechtop geplaatste houten stekken (paaltjes). Van iemand die niet veel meer te goed had zei men dat hij zijn meeste houten gegooid had. Als je wist hoe de stekken stonden, wist je waar je aan toe was en zijn stekken steken was een plan maken.

Onderdak en eten waren voor bijna iedereen de primaire levensbehoeften en gezondheid onmisbaar om door hard werken te kunnen overleven. Het zijn juist de gewone mensen die op mij de meeste indruk hebben gemaakt. In floeren broek met bretels, de pet op de verweerde kop, soms nog op klompen en veelal getekend door zware arbeid en de zorg voor grote gezinnen, hebben zij nog steeds mijn grote bewondering en sympathie. Een flesje bier en af en toe eentje te veel, een peuk, een beetje praten, spotten en lachen en sterke verhalen, daar moesten zij het mee volhouden. Mijn moeder, die niet bepaald een doorgewinterde cafévrouw was, had compassie met hen en ze zong bij het dagelijkse werk liedjes over mensen met allerlei problemen. Eén keer per jaar was er de kermis, het lang verwachte feest van het jaar voor jong en oud. De zweef van Toon (Janssens) stond op de wei tegenover ons café en Dolf de Kind van 't Steen (Dolf cent) speelde zaterdag op zijn accordeon. De pastoor was daar blijkbaar niet over te spreken en op de preekstoel had hij het eens over dansen en gelegenheid geven tot ontucht. Volgens mijn vader hoefde hij die keer geen advertentie in de krant te zetten.

Een goede buur is beter.

Het schijnt dat er nu geen of nauwelijks nog burens bestaan. Dat moet vroeger anders zijn geweest, want ik herinner mij er nog heel wat, zeker als je weet dat wij eind 1955 al verhuisd zijn naar Rapenburg. De opvolgers in het café waren destijds Fons de Maat en Rosa Danckaert. We waren toen wel al met zes kinderen want Miel, Wim, Tilly en Annie waren de gelederen komen versterken. Alleen Paul is op Rapenburg geboren, maar die verhuisde wel in 1968 met de ouders mee naar de Plattedijk.

Aan de ene kant van ons, naast de kerk, had je Bert Hamelink, schoen- en zadelmaker, die geurige tomaten kweekte en voorbij de kerk op de hoek, bakker Floor Vaal, die ik mij vooral herinner van de lekkere gele krentenkoeken die hij in november aan de kerk leverde bij de feestdag van Sint-Hubertus. Het zou goed zijn geweest tegen hondsdolheid en die heb ik inderdaad nooit gehad. Richting de lagere school had je onder meer de familie De Koning, volgens mijn moeder ene van Stekelen, het winkeltje van Lies Muller, waar we overschotjes, “koekenzaad” kregen in een puntzak, verder Ré en Martha Lossie, Joos Colijn en zijn zuster, Piet Geensen, de koster en de winkel van Lies van Buyten.

Tegenover de school woonde Ward de Kort van wie vele nazaten Hengstdijk zijn trouw gebleven. Aan de andere kant van de straat heb ik nog enige weet van namen als Jefke van Trappen, Pau van Loij, Dees Hermans en Lucia Bun.

Er waren nog meer cafés in het dorp, al of niet gecombineerd met winkel, zoals “De Afspanning” bij Joos de Waal en Marie de Kock en bij Jan Collet.

Ook was er Jef van Heese (Vannies), strodekker van beroep, die getrouwd was met Marie van den Bosch, die de slagerij beheerde. Regelmatig fietste ik daar heen om een stukje rosbief, een stiksen rendvlees, voor mijn grootouders op de Plattedijk. Een van die keren, zij was zoals dat hoorde uitgebreid aan het praten met haar klanten, was het onderwerp blijkbaar dromen. “Dromen zijn bedrog”, zei ze, “maar als ge in ou bed schijt, dan vinde het ‘s meirens nog” al weet ik niet of dat wel voor mijn jongensoren bestemd was. Een ander verhaal dat de ronde deed was dat Marie al een keer enige tijd niet meer sprak, waarschijnlijk omdat Jef eens te laat was thuisgekomen. Veel beeld maar geen klank zogezegd. Hij pakte een touw, ging naar de schuur en gooide het touw over een balk. “Niet doen Jef”, riep Marie, die achter hem aan was gegaan. “Ik merk da ge nog kunt spreken”, zei Jef, waarmee de zaak uit de wereld was. De smidse van Sjarel (van Carolus) Kerckhaert was de plaats waar vele dorpsverhalen en roddels over slechte boeren die “onder het vuil geschoten waren” werden uitgewisseld. Ik mocht er regelmatig met mijn ome Camiel op de fiets mee naar toe, meestal voor het slijpen van de schar van de ploeg. Enkele keren per jaar moest het paard beslagen worden en dan zat ik achter op de fiets, terwijl het paard klepperend over de kasseien van de Hengstdijkse straat voorop liep. Als het paard goed en wel in de travalie vastgebonden was, had de smid altijd hetzelfde rijmpje: “Kom Piet, kom Piet, kom laten we de boel maar delen, kom Piet, kom Piet, dan delen we de boel maar niet”. Ik heb nooit begrepen wat Sjarel er mee bedoelde, maar ik heb het wel onthouden.

Ingezonden reactie

Knap dat Edy nog zo veel weet van de geschiedenis van Hengstdijk, maar als zoon van een cafébaas zat hij natuurlijk op de goede plek om die informatie te verzamelen. Hij heeft het in zijn stukje ook nog over opa de Waal. Opa en oma (pit en mit) de Waal hadden een centrale rol in het dorp, vlak bij de kerk, en dan nog in het bezit van een winkel en een café. Ik herinner me nog dat op zondagmorgen de boeren/boerinnen naar de kerk kwamen, en na de mis dronk de boer een glaasje in het café en de boerin dronk een kop koffie in de woonkamer. Tegelijkertijd werden de boodschappen klaargezet en na een bepaalde tijd gingen boer en boerin, beladen met boodschappen, weer terug naar huis. De bijgesloten foto laat ook zien hoe het dorp Hengstdijk, en met name de Kerkstraat, er uit zag.

Miel Boeijkens.

Pastors en meiden.

Pastoor Bongenaar was de opvolger van pastoor De Kerf, van wie ik al vroeg hoorde - wat zeker niet de bedoeling was- dat hij zelf ook moeite had met het zesde en het negende gebod. Het schijnt dat er uit de Hengstdijkse straat een boerenfamilie noordwaarts is vertrokken om daar te gaan boeren, met materiële kerkelijke zegen wel te verstaan, meer dan waarschijnlijk, omdat de dochter door de pastoor was gezegend.

Pastoor Bongenaar heb ik zeker gekend, vier jaar als misdienaar en knechtje en later als hij op bezoek kwam bij mijn grootouders van de Plattedijk. De anders nooit gebruikte voordeur werd dan vrijgemaakt en het binnenportaal al half geopend. De pastoor kwam door het rode ijzeren hekje met gaas de pad op, drukte met zijn armen zijn breed zwaaiende zwarte rokken tegen zijn lijf en....kwam langs achter via de bakkiet (bakkeet) naar binnen. Bij het passeren pakte hij zelf een dikke sigaar van de schouw, ontdeed hem van het cellofaan en stak hem aan. Meestal fietste ik kort na een dergelijk bezoek met een kluit boerenboter naar de pastorie.

Volgens horen zeggen waren mijn zus en ik zijn eerste dopelingen. Hij was autoritair en hield niet van tegenspraak, maar wel van sigaren. Vrouwen die zonder hoofddekseel naar de kerk kwamen, waren niet echt welkom. Hij noemde mij bij de doop Eddy en schreef mij als zodanig in het familieboekje van mijn ouders en op school in, terwijl ik thuis toch Edie heette. Zijn meid was een heel aardige mevrouw, Marie Schoenmakers geheten, die zoals bijna alle pastoorsmeiden, uit Brabant kwam. Zij ontving mij elke morgen in een gesteven schort met gekruiste banden en dezelfde, brede glimlach, die ik nog helemaal voor mij kan trekken.

Bij de jongens van Van Assche aan de Oude Stoof waren er ook die de mis dienden, maar als het echt winterde dan hoefden ze niet zo vroeg naar de kerk te komen. Ik diende dan eerst de mis aan het hoofdaltaar met de pastoor en vaak nog een mis aan de beide zijaltaren als er kapelaans of andere geestelijke bezoekers op de pastorie waren. Ook ging ik bijna elke morgen voor de meid om melk bij boer Van Damme, zeg maar bij Juul Hageman-van Damme thuis. Ik bracht die in een geëmailleerde blauwe schenkan over het oude bruggetje langs hazelaarstruiken achter de kerk naar de pastorie. Ik denk overigens niet dat "boer Van Dam" daar rijk van geworden is. Dan gauw nog even langs thuis voor een snelle boterham en een klutsai (schuimig geklopt ei met suiker en koffie), want je was natuurlijk nuchter moeten blijven voor de mis. Dat ik nog al eens te laat op school kwam vonden ze niet erg en ik voelde mij daardoor al op vroege leeftijd belangrijk.

De kerk was het centrale punt met de H. Mis, het Lof en de kerkelijke feestdagen. In de vastentijd waren de altaren en het koor van de kerk met paarse doeken bekleed, met Allerzielen en bij deftige begrafenissen waren het allemaal zwarte.

Tijdens bepaalde kerkdiensten werd er in processie door de kerk gelopen met als voorzanger oud- burgemeester Leo van Esbroeck, wiens bulderende stem bij het refrein ora pro nobis (bid voor ons) zong en die daarmee boven alle kerkgangers samen uit kwam.

Zuster Koska en juffrouw Kakebeeke.

Geruime tijd voordat ik vrouwen als vrouw bekeek, had ik als eerste te maken met een zachtaardige non, zuster Koska. Zij was de kleuterjuffrouw van de achter de kerk gelegen

bewaarschool, die dicht bij de pastorie stond. Vanwege alle drukte thuis ging ik daar al voor mijn derde jaar naar toe.

Elke dag stuurde zij mij om kwart over drie naar buiten om te kijken op de kerktoren hoe laat het was. Ik meldde dat waarheidsgetrouw en daarna mochten wij kleuters naar huis. Door haar werd ik klaargestoomd voor misdienaar en het Latijn wat zij er bij mij heeft ingepompt heb ik heel lang kunnen opdreunen. Bij haar afscheid als juffrouw zong het hele dorp - en alle scholieren verplicht- een feestlied waarvan de tekst nog bekend is bij ons in de familie. Als tweeling naar de eerste klas van de lagere school gaan was toch wel iets bijzonders en ik herinner me nog dat José Kerckhaert dat ook vond, want zij kwam vaak langs om mij en mijn zusje op te halen.

Van bij juffrouw Kakebeeke herinner ik mij ongeveer de plaats in de klas waar ik zat, maar vooral haar lange vingers, die sierlijke, zwierige letters schreven, vaak met rode inkt wat ik iets heel bijzonders vond. Als je iets goed had gedaan kreeg je naast een goed punt stichtelijke prentjes om in je schrift te plakken, naast het geleverde werk. Juffrouw De Waal, die de gewaagde bijnaam poeper had, deed de derde en de vierde klas. Daarnaast had je meester Schelfhout, hoofdonderwijzer en bewoner van het huis aan de school die in die tijd meester Fassaert opgevolgd was. Op school heb ik met de meester niet veel van doen gehad, maar later, meestal in vrolijke omstandigheden wel.

Dorpsfiguren en passanten.

Er zijn er vast veel meer dan ik mij weet te herinneren, ik laat het aan anderen over om de namen aan te vullen of om de uitleg te verbeteren. Ik hoop dat iedereen die iets of iemand herkend het met een glimlach wil lezen.

Meester De Volder, met zijn lange witte baard, ken ik recent van de foto op de onvolprezen website van Hengstdijk. Het gezegde: Rekenen als meester De Volder, weet ik van mijn vader.

Koster Piet Geensen mag ik niet vergeten. Vele ochtenden kwamen wij tegelijk bij de kerk aan. Hij mompelde een altijd onverstaanbare groet, opende de grote kerkdeur en bij het binnengaan van het portaal langde (deed) hij zijn pet af. Het was net of hij dan het licht aanstak, zo wit was zijn kale hoofd.

Enkele keren per jaar mocht ik mee op inspectie naar boven in de toren, tot de galmgaten toe. We passeerden dan de grote met leer beklede luchtbalg van het orgel die behoorlijk lekte, omdat er een zwaar gewicht (de kerkklok) op zou zijn gevallen. Meerdere keren heb ik de lucht in de zak mogen trappen als er op het orgel werd gespeeld. Het eentonige gestamp met het houten trappedaal kwam dan boven het orgel uit. Eén keer mocht ik mee binnen bij hem thuis in zijn lage huisje naast de winkel van Lies van Buyten. Er staat mij bij dat er een klein luik was in het halletje, wat zou gediend hebben als loket voor de post.

Veldwachter Martinet, met snor, kwam ook regelmatig zijn kaartje leggen bij ons in het café. Hij zette om vijf voor tien, het sluitingsuur was toen nog tien uur, zijn officiële hoofddekse op, liep langs achter naar buiten en kwam langs voor terug binnen om “het sluiten op te zeggen.” De begrafenis die ik mij als misdienaar het beste herinner was die van zijn vrouw,

Nathalia van Vlierberghe geheten, en vraag me nou niet waarom ik dat zo goed onthouden heb.

Onze dorpsschilder was Gabriel van Bunderen die vlak bij de bewaarschool woonde. Hij was de man die op aangeven van Leon Hermans in grote cijfers 40+ op het raam had geschilderd toen ons vader veertig werd. De man was chronisch ziek en men had te doen met zijn gezin. Er werd voor hem een noveen gehouden bij het kapelletje in de buurt van de lagere school en ons moeder voegde nog al eens gauw een weesgegroetje voor zijn genezing toe aan het bidden voor het eten.

Jef van Trappen “lag in de kost” bij de familie Jan Collet. Hij kwam op een soort tropisch schoeisel regelmatig voor de middag bij ons achter langs in de keuken om zijn borreltje, dat stiekem uit de kelder werd gehaald. Als je maar Verlof A had mocht er immers geen sterke drank worden geschonken. Oude jenever was daarom de meest verkochte drank. Het verhaal dat hij zonder iets te zeggen, heel stiekem uit Indonesië was gevlucht, omdat hij anders door zijn plaatselijke vrouw zou zijn vergiftigd, zoals andere Indonesië-gangers was overkomen, sprak sterk tot mijn jonge verbeelding.

Joos de Waal van “De Afspanning” staat pontificaal op de film van Hengstdijk. Volgens hem draaide de aarde niet rond en hij zette daarom een “teel met water” op het bochtplassier. Als het water er de andere dag nog in zou zijn, dan was de wjereid niet rond, stelde Joos.

Louis van Deursen met zijn grenskantaccent had vroeger zelf een café aan de Vogel, vlak bij het Vogelfort, dat weet ik van mijn moeder die ook van Het Fort kwam. Hij was ook, en tot op hoge leeftijd, een trouwe en opvallende bezoeker van alle cafeetjes in de omgeving. Eens riep hij mijn vader bij hem toen hij bij ons zat te kaarten. “Compiet, da ruikt ‘iër zo Sluiskil-achtig”, zei hij, waarop mijn vader de blik naar de vloer richtte en constateerde dat Louis zijn grote brandende sigaar had laten vallen en dat de vouw van zijn broek aan het smeulen was. Volgens hem was een vriendelijk meissen ook schoon meissen.

Naard van Stekelen reed wijdbeens trappend met zijn grote fiets en een paar baalzakken erop door het dorp en riep aanhoudend: Duiven en konijnenvellen te kjeup.

Jan Lebbeek heb ik nooit gezien, het schijnt een zwerver, zeg maar landloper uit Hulst van Koekenbakkershoek te zijn geweest. “Ik geef ulder mee Jan Lebbeek mee als gulder nie voegt” zei moeder als het te rumoerig werd in huis. En als je kleren smoezelig waren liep je erbij als Jan Lebbeek.

Er werd zuivel aan huis geleverd door melkboer Michel de Maat van Rapenburg en boze tongen beweerden dat hij de melkbussen die op de bakfiets stonden open liet staan als het regende.

De dorpsdokter kwam ook van Rapenburg en heette dokter Pey. Hij reed op een grote motor maar had ook een Engelse auto met houten frames waarin de deuren en de ramen zaten. Hij was beroemd om de zelfgemaakte eczeemzalf die je bij hem aan huis kon ophalen in een ovalen of rond kartonnen doosje.

Een speciaal gilde waren de leurders ook wel kaskesventen genoemd Met op de fiets een grote pak handelswaar probeerden zij de kost te verdienen, mensen zoals van Glansbeek van de Graauw, alias Lange Frans en Andriessen van Kloosterzande, de Naald genoemd.

Bakker de Vlieger met pots bovenop zijn vierkante kop van Kuitaart deed met zijn grote fietstassen in geweekte beschuiten. Dat waren gedroogde, doormidden gesneden boerenbeschuiten met anijszaadjes die je in een diep bord met kokend heet water overgoot, uitperste en met boter en bruine suiker opat. De onderkant vond iedereen lekkerder dan de bovenkant.

Over Dees Hermans, (steenkolen)handelaar van beroep, kunnen vast velen nog een boek schrijven. Iedereen was bij hem thuis welkom, maar je moest liefst wel een borrel lusten. Ik heb hem veel later bij hem thuis nog gesproken, samen met Wim van Gemst, onder het genot van een zeer stevige borrel. Hij was destijds ook beheerder van het bankkantoor van de Boerenleenbank en bij controle van de kas en de boeken kwam controleur Kolenbrander uit Holland. Die kon heel goed tellen, met twee rijen tegelijk zeiden ze, maar 's avonds in ons café was hij regelmatig de tel kwijt waardoor zijn oordeel over de administratie van bankdirecteur wel wat milder zal zijn geweest dan normaal.

Zoon Leon Hermans was de drijvende kracht achter het bezoek van de Tour de France renners aan Hengstdijk en zou later het hele land doorkruisen als ondernemend organisator van allerlei festiviteiten voor o.a. Beck's Bieren en Sinalco.

Twee van zijn lokale medewerkers waren Theo van Buyten en cafébaas Piet de Waal, die met hun met reclame beschilderde volkswagenbus de cafés in de omgeving bedienden. "Zullen we het nog eens gesteld maken", zei Theo en dan bleven ze wel nog even aan de toog zitten.

Ook Lenard Somers was een bekend figuur. Ieder dorp had zijn commissionairs en men zei nog al eens dat ze nooit werkten. Vanwege hun beroep waar ze ook regelmatig in het café te vinden.

Piet Kerckhaert van den jeirden heuvel was een trouwe bezoeker van het café. Waar anderen wel eens moeite hadden hun eigen jas aan de kapstok terug te vinden, was dat voor Piet geen probleem. "D'n lesten is toch de mijnen" zei hij dan.

Piet van Dijk en Marie de Kort hebben vele jaren het café Het Trefpunt, annex danszaal en schutterslokaal, uitgebaat. Piet behoorde bij de bakkers die hun eigen brood lusten en was ook om een flinke kwinkslag nooit verlegen. Naar een tv-serie uit de tijd noemde hij Lenard "de langen heten Somers". Ik denk zeker te weten dat die dat met zijn altijd beminnelijke glimlach heeft opgepakt. Van Piet zei dan weer één van zijn trouwe schuttersklanten, smid Remi de Guytenaere van Rapenburg: Van Dijk neemt kleine slokjes, maar wel veel.

Edy heeft enkele passanten genoemd. De rij met leurders en ondernemers die langs de deur kwamen op Hengstdijk blijkt een stuk langer te zijn. Aan de stamtafel kwamen nog de volgende namen langs. Een opsomming in willekeurige volgorde:

Piet Arens, schoenmaker van de Lange Munt.

Jan Lebbink met een paar reserveklompen op de rug.

Jan Hoed, (sloeber) de voorganger van Jan Lebbink.

Jasken, zonder duidelijke bedoeling.

Van den Branden, Een soort Blokker op wielen.

Jane Vis, leurde met vis, die ze aan een juk vervoerde.

Gebroeders de Moor van "de Cling" kwamen langs met potten en pannen en een omgekeerde kruiwagen op het dak.

Bracké, ook met potten en pannen.

Camiel van de Branden met schoenen.

Ko Schoen, (Ko van Fraaijenhove) met schoenen en reparatie van schoenen.

En nog enkele handelaren in textiel, die mee “nen pak goed” langs de deur kwamen Fruytier van Kuitaart, Van Dorselaar van de Groenendijk, Pol Roggeman uit Nieuw Namen, Mielken vlassenrood van Clinge.

Al met al moeten we Liza Kerckhaert (geboren 1904) gelijk geven. “Usdijk was nie groot, maar da gebeurde vanalles” Volgens de overlevering bedoelde ze daarmee:”Op usdijk zijn ze nie bang van den tram” en “Ze baaiden ulder ljersen wel us over”.

Dan begrijp je ook waarom die passanten graag langs Hengstdijk kwamen.

Boeren en buitenlui

In en aan de rand van elk dorp had je kleine boerenbedrijven, soms met de woning aan een dorpsstraat, soms achteraf en dus ook op Hengstdijk. Door uitbreiding van de dorpen, sanering door het rijk, schaalvergroting, ruilverkaveling en gebrek aan opvolging, zijn ze bijna allemaal verdwenen. Je moet naar Wallonië en Noord- Frankrijk om ze nog binnen in de dorpen te vinden.

Bij Felix van Deursen en Anna van Heese, een achternicht van mijn vader, was er in de winter een lampionoptocht op het erf met uitgeholde bieten waarin kaarsen werden gebrand. Miel Boeijkens, zeg maar Boei, aan de Vogel vond het goed dat je over het erf liep om te gaan vissen aan een open plek tussen het riet en de biezen. Ik kan het water, de biezen en de vissen die je boven haalde nog ruiken als ik er aan denk. Van iemand die het echtelijke dak verliet werd voorspeld dat hij of zij het minder goed zou krijgen en het gezegde dat ons moeder ons al vroeg leerde was: Van de klavers op de biezen geraken.

Net buiten het dorp waren er veel kleine boeren, om er een paar te noemen waar ik ooit wel eens gespeeld heb met leeftijdsgenoten: Bernard van Sikkelerus, Joos van den Bulck, Guust de Bakker, waar je langs de Padjes naar de Koningsdijk kon en in de gehuchten buiten het dorp zoals Piet van Assche aan de Oude Stoof. Daar reed ik een keer met mijn fiets steil naar beneden tegen de voorgevel. Bij molenaar Sjarel Bilterijst was het gevaarlijk vanwege alles wat er draaide in de molen, maar van een afstandje mocht je wel kijken.

Het meest bekend voor mij is de Plattedijk, waar mijn grootouders Piet Compriet en diens tweede vrouw Thiele Roctus woonden, zozegged pit en mit. Ik heb er het grootste gedeelte van mijn kinderjaren en de vrije tijd van mijn jeugd doorgebracht en ik ben daarom voor mijn gevoel zeker tot mijn vijftiende “Hengstdijksenaar” gebleven. Als ik het wel en wee daar beschrijf denk ik dat het herkenbaar zal zijn voor veel leeftijdgenoten die ook thuis boer waren of die bij familie op een boerderij kwamen. Daar in de kleine Hengstdijkpolder ben ik voor een groot deel gevormd. Ik heb de natuur en de stilte leren waarderen en gezien hoe mensen in pure eenvoud, evenwichtig en respectvol met elkaar, de dieren en de natuur omgingen. De kunst om te relativieren, om zo het dagelijkse leven en de problemen draaglijk te maken was een zeer welkome, bijna onmisbare karaktereigenschap in die tijd. Als buurman was er het boerderijtje van Joos de Bakker en Anna Peersman. Met mijn vriendje Joop heb ik de polders doorkruist op zoek naar sloten waar de meeste vissen zaten en we trokken naar onderland met water en riet voor eieren van watervogels, fazanten en patrijzen. We hadden geen visakte, alleen een reigersakte en we leegden ook wel eens de fuiken van Peer van Gassen die ons meerder malen achternazat en waarbij hij op een keer in de watergang slierde. We klommen in kopbomen (knotwilgen) om nesten van bosduiven (houtduiven) te zoeken. In

de Putting zaten we in de rieten jachthut van Jef van Esbroeck en Dees Hermans, die daar 's winters ganzen gingen jagen. We vonden er veel lege patroonhulzen en soms ook lege flessen. Wij speelden met een uit vlierenhout gemaakte klakspuit (proppenschieter), maakten van de fiets een brommer met een stukje karton en een wasknijper, noteerden in een schrift kentekennummers van de weinige auto's die tijdens de vakantiedagen voorbijkwamen of speelden bij slecht weer in de schuur. Tegen de zin van mit klommen we in de houten binten en lieten ons dan naar beneden vallen. Een broer van Anna, Piet Peersman van Rapenburg was commissionair en kwam toen al op bezoek bij haar met een zwarte Citroën traction avant. Niemand snapte waar hij dat van kost doen.

Op de Plattedijk had je ook families met kinderen van mijn leeftijd of iets ouder. Je had van Leemput die door iedereen Flip werd genoemd en Joos Dophemont waartegen iedereen Doffers zei en ook Piet Hulshout. Ouder was Joos van Bellen, van wie ik mij herinner dat die na zijn meer dan werkzame leven bij boer Van Weesemael aan de Koningsdijk, mijn oom hielp om als het "vlaogde" en het onweer dreigde, gauw de oogst binnen te halen. Hij was trots op zijn zoon Leo, die goed kon werken want die gooide de mest over de geit. Een stuk verder had je de Van Stevendaals, Wies Roctus met zijn ongelukkige zoon Guustje, die vaak in het deurgat aan de straat stond en verder Fred Leenknecht waarlangs een pad liep dat naar de Putting leidde. Voor je op de Tasdijk met de machtig grote beuken en de buurtschap Hoek en Bos kwam, had je de boerderijen van Merk en van De Winne.

De meest excentrieke figuur was ongetwijfeld Fons de Buck en zijn vrouw Marie (Mie) Maas deed daar niet voor onder. Zij woonden vlak bij mijn grootouders. Alphonsus Philippe Engelbert de Buck voluit, altijd met een hautain lachje op zijn gezicht, pruimde Rode Ster toebak die de rimpels onder zijn neus permanent had gevuld en Marie rookte, wijdbeens voorover gezeten op een keukenstoel, pijp en sigaren. Haar witte billen zag je boven de kousenbanden opwellen. Fons had een geit, waarmee hij naar de keuring ging en ik denk dat beiden even koppig waren. Omdat er zowat geen geiten meer waren in het dorp won hij steevast een medallie en dan kwam hij trots en enigszins naar bier ruikend naar huis. Met zijn geitenkar heb ik nog mogen rijden om langs de kant van de weg wat groen op te halen, zoals klavers, beddenzegers en weegbree. Dokter Buwalda werd op een keer bij een plaatselijk ongeval met een vrouw van Groenendijk en de geitenkar geroepen en kwam proestend vertellen bij ons thuis, mijn ouders woonden ondertussen op de Plattedijk, wat de uitleg van Fons was over het accident. "Ik zee nog zo, stomme teef kijkt uit, maar ze wou niet luisteren en nou moet ze het zelf maar weten".

Kleine boeren, lief en leed.

Vele boeken zijn geschreven over de "grote boeren" en hun rijke roomse leven op hun hofsteden, weinig aandacht is er besteed aan de "kleine boeren" die moesten ploeteren om ieder jaar rond te komen. Voor hen was het dagelijkse leven in de kleine polder jaar in jaar uit hetzelfde. Zij waren van vader op zoon gewend aan de opeenvolging van de seizoenen en leefden mee met de natuur. Vaak bleef een van de zonen ongetrouwd thuis om het werk te doen en te zorgen voor de ouders. Zij deden dat zonder te klagen, net zoals mijn oom. Een goeie haas gaat niet uit zijne polder, zo zei men dat dan, maar financieel zette dat niet veel zoonen aan de dijk.

Toen de grootouders van Drees gingen trekken was de opluchting groot. Jef Stapels, bakkersknecht van Frans Serrarens van Rapenburg en getrouwd met een achterlicht van mit bracht in 1956 bij de eerste uitbetaling een grote taart met roze crème en keiharde blinkende

bolletjes. Ieder lapje grond en ieder weitje wat ze bewerkten had een naam zoals de kopbomenwai of het land van nonkel Joos. Iedere sloot en grip (greppel), iedere zandrug, droge of natte plek kenden zij hun leven lang. In de hooiwai lag ik uren lang op mijn rug naar de lucht te kijken naar de leeuweriken die elkaar in een stapsgewijze vlucht omhoog muzikaal beconcurrerden. Omringd door de bedwelmende aroma's van hooi en wilde planten keek en luisterde ik tot ze terug beneden waren. Vanaf dan kon je ze niet meer terugvinden op het veld.

Bij het huis was er de groentenhof voor de vroege petetters, "den eigen eet" en groenten om in te leggen en de bessenstruiken met zwarte, witte en rode bezen en stekelbezen. Geen hout, geen bezen zei men van een vrouw die men te dun vond. In de wei dicht bij het erf waren er fruitbomen, waarvan een deel van het fruit naar de appelzolder ging voor de winter en verder was een halfopen hangar voor stroberging. De gezegdes den appel valt niet ver van den boom en onder een appelboom liggen geen pjeiren zijn niet moeilijk te snappen als je ze ziet liggen. Meestal zaten die vol maaisteek van maaieschijters (bromvliegen). En een egoïst zei: "Agge op ou eigen past, dan paste niet op een rotten appel." En van een zichtbaar verliefd stel zei men: "Ze bijten van één appelken."

Niets ging er verloren, alles werd gebruikt en opnieuw gebruikt, zij recycleerden al ver voor hun tijd. De zitplank van de buitenplee had een rond gat in het midden waarop een rond deksel paste en in repen gescheurd krantenpapier lag er altijd op voorraad. Onder de plee was den bjeirput die met een bjeirlepel werd leeggeschept en d'n bjeir werd in den groentenhof uitgekijt. Een veelgehoorde grap was: Buurman, mag ik ouwen bjeirlepel eens gebruiken? Jawoor, as g'em maar nie vuil maakt. De mest van de mestput werd met een riek op de boerenkar geschept en op het land uitgereden. Bij het knotten van de kopbomen werden de dikke takken een jaar lang in de sloot gelegd om het kiemen tegen te gaan, zodat ze later gebruikt konden worden als weipaal. De fijne takjes hout werden bij elkaar gebonden en in de wei bij het erf opgestapeld in de vorm van een huisje. Dat was de mutsaart om het fenijs op het erf te stoken en om de kachels in huis, een platte buis of een jachtje, aan te maken. Voor mij zat er bij de dunnere wilgentakken altijd wel een goede visstok.

Het dagelijkse bestaan werd door vele gevaren bedreigd. Het enige trekpaard wat ze hadden, ziek met een koliek was de grootste ramp, doodgeboren kalveren en biggen brachten ook grote zorgen. Het was dan nog stiller als anders 's avonds in huis. Tijdens de oogst van de aardappelen en de bieten kon het overal mestnat zijn en dan was het bijna onmogelijk om ze van het land te krijgen. De opkomende ziekten, de kwaaiete petetten en het door zware regen en wind neergeslagen graan gaven regelmatig zorgen. Vooral het jaar van de alles vernielende coloradokever op de aardappelplanten herinner ik mij nog heel goed. Ze hadden toen bij Bakker nog geen eens "voor den eigen eet" kunnen zorgen, maar gelukkig was er de hulp van de burenen. Afwachten was het voor het vochtgehalte van het graan, de tarra van de bieten en de aardappels, het vetgehalte en de zuiverheid van de melk. En dan de kleine ongemakken, de kalanders in het meel, de bunzing in het kippenhok, de ontstoken uiers van de koeien of het spek aan de zolder dat bezomerd was geraakt.

Het geschot (rugpijn), rimmetiek (reumatiek), snuiveringen (verkoudheid) of den afgank (diarree), veel meer dan Haarlemse olie, kloosterbalsem en neusdruppels efedrine was er niet beschikbaar. Wel was er Witte Kruispoeier die in een soort luciferdoos verpakt was. De poeiers zat in een gevouwen papiertje en men zette die aan de mond om naar binnen te laten glijden en allerlei ongemakjes werden er mee bestreden. Bij wondjes aan de handen moest je oppassen voor de fijt (botontsteking) en daarom werd een zelfgemaakte vingerwant met een

lint aan de pols vastgebonden, een nuissel genoemd. Het hoorde er allemaal bij en als iets juist was klopte het als een zwjeirende vinger. En als iets niet veel beduidde (voorstelde) was het maar luizenzalf.

Eigen erf en eigen baas.

Wat er allemaal niet viel te zien en te beleven op het erf, onuitputtelijk voor jongensogen. Voor je aan het huis kwam was er het veirkenskot waar een zeug haar biggen grootbracht en jaarlijks een big tot varken werd vetgemest om even voor de winter met een lading zout in de vleeskuip te geraken. Er was ook een vast ritueel als aankondiging van het aanstaande vertrek van familieleden die met een verjaardag of gewoon eens op bezoek kwamen: Allee mensen, we gaan nog eens naar het veirken kijken. De dames hadden dan meestal een Schilletje (citroenlikeur) of Elixir likeur gedronken en de heren een donker bierken, een Oud Bruin.

De huisslachter was Rene van Heese uit de Noordstraat. De dag van het slachten werd het varken luid hoorbaar gekeeld, doormidden gezaagd en op twee ladders gebonden die tegen de achtergevel waren geplaatst. Dan werd ook de vleesmolen geïnstalleerd en was het groost (hoofdkaas) maken, kaaikes (kaantjes) eten en vlees inzouten en pekelen voor de vleeskuip. Vooraf en na afloop werd er een borrel jenever gedronken.

Een paar keer per jaar stond er vlakbij de bakkiet een ren, een verplaatsbare halfopen kist, overdekt met kippengaas waaronder de siepkes (kuikens) beschermd tegen de kat en kleine roofdieren rondscharrelden tot ze bekwaam waren om eieren te gaan leggen of in de pot te belanden.

Dan had je het fietsenkot waar de weekdagse en de zondagse fiets van oom stond en waarvan de aarden vloer in de loop der jaren een penetrante, olieachtige geur verspreidde. Hier hingen ook de eerste kunststof regenjassen, het oliegoed, gekocht bij Bracké van de Kling (Clinge) die van alles en nog wat voor de boerderij leverde met zijn kleine vrachtauto. Via een hekje kwam je dan op het boerenerf. Naast de mestput liep je over het stenen bochtplassier, dat langs het varkenskot liep en langs de koeien en de paardenstal van de schuur. Tussenin lag de mestput waar de varkens zich luid knorrend amuseerden en waar ik de beste rode mestpieren vond om te gaan vissen.

Tussen de schuur en de stal stond een gietijzeren fenij (fornuis) met een zwaar deksel waar eten werd gekookt voor de beesten, zoals petetters en bonen.

In de muttenstal stonden meestal twee vjeizen (vaarzen) en omdat hij tegelijkertijd diende als hoenderskot mocht ik voor mit daar heel vaak de aiers gaoren.

Een afdak diende voor de boerenkar met de twee tremen en de twee grote karrenwielen. Verder had je een wagenhuis voor de zaaimachine, het ijzeren rolleblok, de kulefater (cultivator) en de edes (eggen). Tegen de schuur was de regenbak die door pit den trasbak werd genoemd, met den aker (emmer) aan een ketting of een touw Laat den aker nog maar eens zakken, zeggen ze nu nog (af en toe) in het café.

In de houten grote schuur, net als de andere gebouwen van hout en met pannen gedekt, was ook van alles te beleven. Als je door het loket stapte kwam je eerst de betenmeulen tegen die gebruikt werd om voederbieten te malen voor paard en koe. Er stond ook een kist met bixbrokken en meel voor het paard. Op de boerderij is altijd werk, zei men, en als je niks te

doen had kon je nog altijd een beet (biet) kuisen of houten ruiters repareren, die dienden voor het drogen van bruine bonen of erwten op het land. Aan de dusvloer (dorsvloer) lag de voersgank waarlangs het paard en de koeien werden voorzien van eten en drinken. Boven de stallen was de hooizolder. Die werd volgestast met hooi dat vanaf de kar met een voer hooi door de mendeuren op den dusvloer werd gereden. Eén man stond op de kar om met een vork het hooi op te geven en één man op den tas om te tassen. En wie te veel hooi op zijn vork nam...kwam in moeilijkheden.

Aan de andere kant was opslagruimte voor veldgewassen die bewaard werden en die in de winter werden gedussen met de duskas (dorsmachine) van Bert Menu van Hoek en Bos. Laat de boeren maar dussen, zeiden mensen als het goed ging. Daar stond ook, afgescheiden, de kafmolen die nog vroeger na het vlegeldorsen op de dusvloer werd gebruikt, jawel, om het kaf van het koren te scheiden.

Een betenkelder was er ook, hier bewaarde men voederbieten ook plantpetetten, want die moesten donker staan en mochten niet bevriezen. In de winter werden touwen gemaakt met een houten bord met draaibare plank en vier ijzeren haken waaraan bindertouw werd bevestigd en dat van voor naar achter in de schuur werd vastgemaakt. Door het draaien en het samenvoegen van de vier touwen met een gedraaide houten wartel kon men het touw ineenvlechten tot een zogenaamde reep.

Laatst zag ik nog een dergelijke opstelling in een klein landbouwmuseum in St. Michel (Fr). Over een voer hooi of strooi werden een of twee repen gegooid om alles aan de kar vast te maken voordat er mee weggereden werd. Het gezegde over de reep gaan betekende dat er over je werd geroddeld.

Van 's morgens vroeg tot 's avonds vroeg.

De mens was vrijwillig ondergeschikt aan de natuur en zijn omgeving, geleefd werd er volgens de seizoenen, de jaargetijden. Vroeg opstaan was normaal want de koeien moesten op tijd worden gemolken. De ruif van het paard werd gevuld met hooi en alle beesten, ook de muttens (jonge koebeesten) en de varkens moesten daarna gevoerd worden, gebrast zei men. Een deel van het voer kwam uit buiten ingekuilde pulp die je met mooie rechte plakken kon scheppen in een kruiwagen, de rest uit de schuur.

Als kind sliep ik met mijn oom op de open zolder, waarop in het midden een grote houten kist stond, een rozig geverfde dekenkist waarin alleen wat stukken Sunlight zeep lagen. Af en toe mocht ik ook putje winter met nonkel mee naar de koeienstal in de schuur. Na een paar haastige boterhammen en wat koffie of warme melk was het zover. Het was aardedonker buiten en doodstil, de stallantaarn werd aangestoken, we liepen het erf over en gingen de stal met de dubbele houten deur binnen. Een warme, vochtige damp van koeien en mest kwam je tegemoet en vulde de neusgaten voor de rest van de dag. De stallantaarn werd aan een oude spijker in een balk opgehangen en een houten melkstoeltje onder de floeren broek geschoven. Kort daarna spotten de uiers zingend lauwe, zoete melk in de zinken emmer.

In de aan het huis gebouwde bakkiet werd de melk door een zeef in melkbussen gedaan, die later op de dag door de Boterfabriek van Kloosterzande, in dit geval door Fons Kerckhaert en een de Kock, werden opgehaald. Voor eigen gebruik en om te kjeirnen (karnen) werd er melk achtergehouden. De rode centrifuge (ontromer) van Melitta scheidde de melk en de room, de ontroomde melk noemde men fuutmelk. De romige melk werd in het trapportaal weggezet om te verzuren. Gekarnd werd er in een staande, smalle ijzeren ton met een houten deksel en niet in een draaiende ton op een stellage zoals bij de burens. In de ton werd door het gat van het

deksel een houten schoep met steel geplaatst. Door het links en rechts bewegen met het dwarshout op de steel, kwam er na enige tijd boter bovendrijven, die werd afgeschept en in een houten bak gedaan. Met een grote houten boterlepel werd het vocht uit de zachte substantie geperst totdat er een kluit glanzende boter overbleef die werd gezouten. Wat resteerde in de ton was de enige echte karnemelk, voor mij het lekkerste product van de boerderij. In de bakket werd dagelijks gekookt op een groen petroliestelletje, elke dag aardappelen en groenten en af en toe soep voor enkele dagen. Afgieten en vuil water weggooien deed mit in het moosegat, een putje gemaakt met een dakpan die over deed lopen in stenen buizen die ondergronds naar een sloot afvoerden

Eén winterochtend herinner ik mij nog goed. In de vroege ochtend van zondag 1 februari 1953 werd er op de deur geklopt. Buiten stonden Piet Hulshout, Joos van Bellen en nog enkele anderen. Den dijk was doorgebroken, er was gevraagd om met schoppen naar Kampen te gaan om zakken met zand te vullen. Jute zakken, met of zonder gaten er in waren ineens geld waard, men gaf er wel een gulden voor en ze werden en in elke schuur of op elke zolder gezocht om in te leveren.

Rond half negen was het tijd voor het eerste schof. De grootouders waren ondertussen opgestaan uit de opkamer boven de kelder en hadden in huis de tafel gedekt, aangezet zeiden ze toen. Gegeten werd er aan een tafel gedekt met een tolseree (toile cirée = tafelzeil) in de woonkamer met de platte buiskachel. Boterhammen met gekookt spek, aan een zolderbalk gedroogde ham en zo nu en dan worst van de slager stonden op het menu. Eieren van de eigen kippen en kaas waren er altijd wel.

Om half twaalf was het middag en werd er warm gegeten. Aardappelen, gekookte of gestampte, met vlees en groenten uit den hof of de wekpot waren de dagelijkse kost. Maar voor mij was er toen niets lekkerder op de wereld dan gezouten ribbetjes uit de vleeskuip met zoete, gestoofde peertjes. Als achterafken werd er vaak rijstpap gegeten, die mit op ondiepe borden had uitgegoten en af laten koelen en waarop bruine basterdsuiker werd gestrooid. Bij bijzondere gelegenheden was er kaneelvla of bierpap met rijst.

In het voorjaar en de zomer werd het daarna het tijd voor het land. Dikwijls mocht ik mee. Als er kleinere transporten waren, zoals de edes (eggen), zakken graan en aardappelen na het oogsten, werd het paard voor een slee gespannen. Niets was mooier dan op de dwarsbalken van de slee gezeten de kinderkopjes van de Plattedijk op het schokkende ritme van de gang van het paard onder je weg te zien schuiven. Keek je naar boven dan zag je de enorme billen van de Brabander, een bruine vos, en de kwispelende, geblokstjeirte knot van wat eigenlijk een lange staart diende te zijn. Vertwijfelt en tevergeefs probeerde het beest met de staart naar de vliegen te slaan. Zo'n in mijn ogen erg praktische slee, die ongeveer twee bij drie meter moet zijn geweest, heb ik ergens anders nooit gezien.

Om half vier was het weer schoftijd. Op het land werd uit de knapzak een boterham gegeten en werd thee of koffie uit de ijzeren bus gedronken. 's Avonds werd er nog wat gegeten, soms overschot van 's middags, die op de kachel was warm gehouden, soms brood.

Mijn voor die tijd luxe speelgoed was uitgestald in de beste kamer. Op de schouw stond een bruin beeld van de H. Clemens, patroonheilige van de molenaars. Mijn eerste leesboek met de Avonturen van Baron Von Munchausen lag ernaast. Hier hadden ze vroeger nog café gehouden en Guust Perdaen van Osssenisse heeft mij verteld daar nog zijn dorst te hebben gelest.

De afwas werd gedaan met een schoteldoek in een teiltje met warm water uit de ketel die de hele dag op de platte buiskachel stond te zaniken en er werd lodaline in gedaan, wat iets heel nieuw was. 's Avonds zat men bijna in het donker als de olielamp werd aangestoken. Pit zat rustig, een beetje dromerig met de voeten op de platte buis zijn pijp te roken. Boven zijn hoofd hing een pijpenrek met de tekst: Smaakt de pijp U goed, dan zijt Gij welgemoed". Zijn pijpen gevuld met Heerenbaai of van Rossem pijptabak hebben zijn lange leven lang uitstekend gesmaakt. Agge Compriet ziet, zie je zijn pijp, zeiden de buren. Ondertussen prevelde mit eentonig de gebeden van de rozenkrans maar er was geen sprake van ons 'Eer van 't kruis te bidden. Later dan negen uur werd het niet.

In de zomer, als het graan rijp was, werden de donkere wolken uit de lucht gekeken. Blijft het droog of komt daar een vlaag aan, zouden Jo Bilterijst en zijn vrouw Juul, zoals beloofd vandaag komen, of was een ander voorgetrokken, of stond hun combine weer eens kapot. Als ze dan op het laatst van de dag alsnog kwamen was het een zenuwachtige drukte. De snel klaargemaakte stikken (boterhammen) in een blauwe stoffen knapzak en de drinkensbus gingen mee naar het land, want thuis eten zou er 's avonds niet van komen. Als de rust was weergekeerd, werd er rond half negen nog wat gegeten, vaak wat aardappelen met melk, die uren op de kachel hadden staan stoven. De volgende dag, het graan was af en in zakken weggevoerd, ging grootvader het land af om de aren te rapen die blijven liggen waren.

Waar ik als kind bij mocht helpen was het bonen tollen. De bonen werd getrokken, op een "stoep" gezet en later, met de wortels naar binnen gekeerd, rond een in het land geplante staak geplaatst om te drogen. Het tollen werd later vervangen door ruiteren. De bonen werden dan op met ijzerdraad aan elkaar bevestigde stokken geplaatst en de driehoekige ruiters gaven het land een karakteristiek, veel geschilderd beeld.

Ook bij het petettenrapen kon je helpen en bijzonder was dat de aardappels soms op het land bewaard werden in een zogenaamde zeug die met riet of stro en aarde werd afgedekt. Je moest wel zien dat ongedierte zoals dollekes (veldmuizen), er niet bij konden. Soms kwam de beloning voor het geleverde zomerse werk over de kinderkoppen van de Hengstdijkse straat aangereiden. Wardje Collet, al net zo vriendelijk als zijn vader Jan, kwam door de Hengstdijkse straat aangefietst met een gele ijscokar. Het driekleurige ijsje van Artic waar je twee wafels omheen moest doen, deed het leed van de hele dag vergeten.

Door de tijd ingehaald.

De technische en materiële vooruitgang eind jaren 1950 betekende helaas ook de ondergang van de kleine boerenbedrijven. Bij de ruilverkaveling van 1954 werden met grote draglines kleine percelen bij elkaar gevoegd en herverdeeld. Grote waterlopen voor de afwatering werden gegraven en onderland werd opgehoogd om zoveel mogelijk akkerbouwgrond te krijgen want dat was de oplossing volgens Mansholt. Dat versnelde het proces.

Het trekpaard was gedurende tientallen jaren de tractor van de kleine boer geweest en er zijn vele spreekwoorden en gezegden die het belang van dat beest hebben vereeuwigd. Iedereen kent er ongetwijfeld een aantal, maar enkele wil ik nog vermelden, omdat ze plaatselijk of regionaal zijn. Een paard dat via twee kettingen of touwen, die stringen (strengen) werden genoemd, een voertuig trok, raakte wel eens verward in die stringen en dat was gevaarlijk. "Hij heeft over zijn string getrapt", zei men als iemand buiten zijn (trouw)boekje was gegaan. En iemand die zijn string kan trekken, die komt er wel. Als je met iemand van doen had met wie je niet veel kon bereiken: maak van een ezel maar eens een pjeird, waar blijf je met zijn

oren. En mijn moeder, altijd anticiperend bezig met opvoeden zei: beter een oud pjeird in de put dan een jong bedorven.

Bij veel kleine boeren is er mede door hun leeftijd geen tractor meer gekomen en kleine loonbedrijven begonnen daarom steeds meer het werk over te nemen. Wel was de boerenkar al vervangen door wat men toen een autowagen op luchtbanden noemde en de slee afgedankt.

Het graan met een pik en een handzeis afdoen heb ik niet meer geweten, wel de zelfbinder die door het paard werd getrokken, het graan afmaaide en in schoven gebonden op het land wierp. De schoven werden met een aantal bij elkaar gezet op een stuik en als er een onverwachte onweersbui was kon je daar heerlijk in schuilen. Daarna kwam de combine met zakken graan en die werd weer opgevolgd door eentje die het graan in een rijdende bak liet lopen. Kunstmest en bestrijdingsmiddelen werden onmisbaar voor de opbrengst maar verhoogden de kosten. Er werd nog wel wat vee gehouden en de kutsers (veehandelaars) zoals de van der Veekens en Dook Gelderland van Rapenburg waren regelmatige bezoekers.

In huis verscheen elektriciteit, de olielamp, die 50 jaar aan de zolder had gehangen, werd opgeruimd en een porseleinen kapje met peer was het nieuwe licht. “Hebben ze de berichten al afgegeven”, vroeg pit ’s morgens. Dat waren de weerberichten die een koele, eentonige vrouwenstem over storingen boven het Nauw van Kalis oplas weet ik me nog goed te herinneren. De oude radio werd omgeruild voor een elektrisch exemplaar. Gedaan was het om de batterij die zo groot was als de bagagedrager van mijn fiets, bij Cappendijk op Kloosterzande om te gaan ruilen voor een nieuwe. Om te koken kwam er een fles butagas met een gascomfort, maar mit heeft het echter bij haar groene peteroliestel gehouden, dat werkte volgens haar beter.

In het dorp verschenen de eerste tv-masten op de daken en er reden ook enkele bromfietsen merk Solex en Kaptein Mobylette rond. En ons vader schafte zich een motor, merk Maico aan, om te gaan werken naar de weverij van Mon van den Broeck, elke dag naar Nieuw-Namen (de Kauter) en terug. De eerste boeren kwamen met hun auto naar de kerk en terwijl zij na de mis naar het café gingen, deden de vrouwen boodschappen en dronken koffie “in huis” achter de winkel. De kleinste winkeltjes verdwenen samen met de oude vrouwen die ze hadden gedreven zolang ze maar konden. Langzamerhand stopten de mensen met thuis een varken vet te mesten, ze gingen naar de slager om hun vlees. Beroepen als zadelmaker, wagenmaker en mandenmaker verdwenen in snel tempo. Vrijers gingen halfweek houden, de kermissen kregen concurrentie van dansavonden, de lonen gingen snel omhoog en er was meer vrije tijd, er werd meer en meer gefeest. Schietingen en kaartingen waren er wekelijks, plaatselijke aannemers zoals Bertus Krieckaert gingen ook al eens binnen de week een café binnen om zaken te bespreken met onderaannemers zoals schilder Joos de Schrijver van Terhole. Er werd niet alleen aangenomen maar ook ingenomen. Het caféleven floreerde, de tapkraan en de jukebox werden geïnstalleerd. Het dorp eindigde niet meer bij de laatste woning, de grenzen gingen open en er waren al brave huisvaders die wel eens op stap gingen naar Sint-Niklaas en Antwerpen: ze gingen de meet over, op ilder lappen, zogezegd. De zestiger jaren braken aan waarvan we achteraf weten dat ze misschien wel de vrolijkste jaren van de 20ste eeuw zijn geweest. Ik hoop dat veel mensen van mijn Hengstdijk dat ook zo beleefd hebben.

Wat ook door de tijd is ingehaald en achtergelaten zijn de woorden en gezegdes die in het dialect van de streek gemeengoed waren. Veel werd gesproken in metaforen (beeldspraak) en ik denk dat veldarbeiders (mannen en vrouwen) heel veel jaren zonder het te weten dezelfde

hebben gebruikt. Vlotjes schrijf ik er een aantal op en ik weet zeker dat er veel meer zijn geweest. Ik ben geen zelfverklaarde taalkundige en geef gewoon mijn eigen interpretatie en die van mijn broers en zussen. Het gaat vooral over mensen en u moet er in de meeste gevallen het woordje zo voorzetten.

Zo blaut (blauw) als een schort, zat- bleek as de dood – doof as n'n pot – blind as n'n mol - geel as n'n citroen, ziek – gaar as boter, oververmoeid – gek as 'n mus - glad as 'n zweep, lenig - groen as gos, onervaren – grootsig as n'n aap (trots) - grijs as een duif , grijs haar - heet as een Pruisisch geweer, hitsig – graut (grauw) as een padde, ongezond – link as een looien deur, gemeen - lomp as een koei – rot as 'n mupsel (mispel) - rood as n'n kalkoensen haan, oververhit – scheel as n'n otter - sterk as een pjeird - vet as slik, dik - zat as een hoepel, dronken - wit as een laken.

Spreekwoorden en gezegden zijn niet meer in de mode, wellicht omdat we niet meer van moraliseren houden. Mijn oma van moeders kant, tante Nanne (Pouwels) die afkomstig was van Groenendijk had daar niet zo'n moeite mee. Van jonge mensen die er vroeg bij waren zei ze “vroeg in de wai, vroeg vet. Die konden best nog wat wachten (met wat?) want één Amsterdam ligt nog voor ou. En veel meer als vrijen over de halve deur van de schuur of de stal (het bovenste deel kon apart open) zat er dan nog niet in. En als er duidelijke tekenen van verliefdheid waren zei ze: Daar mag wel veel opzitten want daar gao nog 'eel wat af. En van iemand die pruilde zei ze dat zijn lip gezakt was tot op zijn derde knoopsgat. Ik denk van dat ze het over de knoopsgaten van zijn ondervest had.

Van n'n doortastende vent zei men das genen vervrozenen en van iemand die iets niet wilde snappen zeiden ze ge komt toch niet van Lillo zeker. Als men het niet eens was met iemand was 't al gauw: Zijde nou glad besodemietert. En je hoorde van zij die het al lang wisten: Ge moe n'n ouwen aop geen smoelen leren trekken. Als je vertrok dan kuiste ge ou schop af en hij die er niks aan deed vaagde zijn vellen er aan af. Wie zijn klompen had overgebaoid trouwde meestal kort daarna maar de man die verloren had geleed (komt van hoenders) kwam daar veelal van tussen.

Mijn vader is zoals zo velen in die tijd zijn carrière begonnen als koeter of koeiewachter en landarbeider. Hij hoorde van oude arbeiders op het land zoals de broers de Kerf dat de daogen maor niemeer open en dicht gaon en dagge op ouw klompen keunt aanvoelen dat het ga regenen. Een zekere de Roos die doof was zei: de haonen kraaien niemeer, ze gaopen alleen nog maor. Wie even wilde rusten nam een pijp schof. En als de d'n boer, zeg maar baos, slecht gezind was kwam hij overhoeks over het land aangelopen om de knechten de Levieten te lezen.

De vrouwen die op het land werkten kleedden zich om niet te bruin te worden van de zon. Je was anders overduidelijk een veldklodder en dan lag je minder goed in de markt. In dit kader heb ik ook een veelzeggend rijmpje dat ik van mevrouw Ka van Damme - Stallaert van den Bosch heb gehoord. Ik stel me voor dat er een kooi volk met een pik en een handzeis op het land aan het graan afpikken is. Het kon in de zomer op de stoppels zo weirm zijn da ge 't zou afpikken (doodgaan). Op zijn tijd moest de zeis geklopt worden met een hamer op een klein aambeeld (haarspit) en gescherpt met een wetsteen. Ze gingen in de goskant zitten, de zeis voor zich uit lieten ze een wetsteen in een langzaam ritme vele malen van links naar rechts over de snede van de zeis schuren. Wiede wetten, d'n tijd verzetten, je verbetert de snee en je rust er wat mee!

Het onkruid was een bron van voortdurende zorg en arbeid en er waren moeilijk te bestrijden planten als rooie mure, beddezekers, stekels (distels), bostebezen (nachtschade) en kattestjeirt.

Als je in de weg stond zeiden mijkt ou, en dagelijks hoorde je woorden als subiet (direct), ost en bekans (bijna) en begot (bij God). Bij God en de Pruisen was ons moeder haar gezegde als ze zich maar weer eens verbaasde over wat kinderen allemaal konden uitsteken. Malgereee was ondanks, mestusie expres, pertang nochtans, swint en binst ondertussen, malingeren, ziek zijn en een affel een handvol of een beetje. En iemand die gebaarde van krommen haos deed alsof hij van niets wist. Nim, astaublieft zei pit, als hij na een slok de stop terug op de fles cognac zette en ook als hij een opluchtende scheet had gelaten.

Ook het café kende zo zijn jargon en de trouwe bezoekers genoten ervan om te laten horen dat ze ervaring hadden en het zich konden veroorloven er te vertoeven. Trouwen verslaat dust, en hij rijdt de café voorbij alsof het een boerenschuur is zeiden ze van een kameraad die getrouwd was en het café gedwongen links liet liggen. Die wist dus ook waar de koei gebonnen stond, en van waar aan en waar af. Sommigen van hen waagden zich toch naar het café, immers n'n bangen beer is geen veirken. Men zei ook waar den bakker is kan den brouwer niet zijn, al kon je dat ook omdraaien. De kastelein die met de rijf schreef of met dubbel krijt rekende te veel en schrijf het maar op den balk was poffen. Iemand die zelden trakterde was steeg van afaon.

De technische en materiële vooruitgang eind jaren 1950 betekende helaas ook de ondergang van de kleine boerenbedrijven. Bij de ruilverkaveling van 1954 werden met grote draglines kleine percelen bij elkaar gevoegd en herverdeeld. Grote waterlopen voor de afwatering werden gegraven en onderland werd opgehoogd om zoveel mogelijk akkerbouwgrond te krijgen want dat was de oplossing volgens Mansholt. Dat versnelde het proces. Het trekpaard was gedurende tientallen jaren de tractor van de kleine boer geweest en er zijn vele spreekwoorden en gezegden die het belang van dat beest hebben vereeuwigd. Iedereen kent er ongetwijfeld een aantal, maar enkele wil ik nog vermelden, omdat ze plaatselijk of regionaal zijn. Een paard dat via twee kettingen of touwen, die stringen (strengen) werden genoemd, een voertuig trok, raakte wel eens verward in die stringen en dat was gevaarlijk. "Hij heeft over zijn string getrap", zei men als iemand buiten zijn (trouw)boekje was gegaan. foto En iemand die zijn string kan trekken, die komt er wel. Als je met iemand van doen had met wie je niet veel kon bereiken: maak van een ezel maar eens een pjeird, waar blijf je met zijn oren. En mijn moeder, altijd anticiperend bezig met opvoeden zei: beter een oud pjeird in de put dan een jong bedorven. Bij veel kleine boeren is er mede door hun leeftijd geen tractor meer gekomen en kleine loonbedrijven begonnen daarom steeds meer het werk over te nemen. Wel was de boerenkar al vervangen door wat men toen een autowagen op luchtbanden noemde en de slee afgedankt. Het graan met een pik en een handzeis afdoen heb ik niet meer geweten, wel de zelfbinder die door het paard werd getrokken, het graan afmaaide en in schoven gebonden op het land wierp. De schoven werden met een aantal bij elkaar gezet op een stuik en als er een onverwachte onweersbui was kon je daar heerlijk in schuilen. Daarna kwam de combine met zakken graan en die werd weer opgevolgd door eentje die het graan in een rijdende bak liet lopen. Kunstmest en bestrijdingsmiddelen werden onmisbaar voor de opbrengst maar verhoogden de kosten. Er werd nog wel wat vee gehouden en de kutsers (veehandelaars) zoals de van der Veekens en Dook Gelderland van Rapenburg waren regelmatige bezoekers. foto In huis verscheen elektriciteit, de olielamp, die 50 jaar aan de zolder had gehangen, werd opgeruimd en een porseleinen kapje met peer was het nieuwe licht. "Hebben ze de berichten al afgegeven", vroeg pit 's morgens. Dat waren de weerberichten die een koele, eentonige vrouwenstem over storingen boven het Nauw van

Kalis oplas weet ik me nog goed te herinneren. De oude radio werd omgeruild voor een elektrisch exemplaar. Gedaan was het om de batterij die zo groot was als de bagagedrager van mijn fiets, bij Cappendijk op Kloosterzande om te gaan ruilen voor een nieuwe. Om te koken kwam er een fles butagas met een gascomfort, maar mit heeft het echter bij haar groene peteroliestel gehouden, dat werkte volgens haar beter. In het dorp verschenen de eerste tv-masten op de daken en er reden ook enkele bromfietsen merk Solex en Kaptein Mobylette rond. En ons vader schafte zich een motor, merk Maico aan, om te gaan werken naar de weverij van Mon van den Broeck, elke dag naar Nieuw-Namen (de Kauter) en terug. De eerste boeren kwamen met hun auto naar de kerk en terwijl zij na de mis naar het café gingen, deden de vrouwen boodschappen en dronken koffie “in huis” achter de winkel. De kleinste winkeltjes verdwenen samen met de oude vrouwen die ze hadden gedreven zolang ze maar konden. Langzamerhand stopten de mensen met thuis een varken vet te mesten, ze gingen naar de slager om hun vlees. Beroepen als zadelmaker, wagenmaker en mandenmaker verdwenen in snel tempo. Vrijers gingen halfweek houden, de kermissen kregen concurrentie van dansavonden, de lonen gingen snel omhoog en er was meer vrije tijd, er werd meer en meer gefeest. Schietingen en kaartingen waren er wekelijks, plaatselijke aannemers zoals Bertus Krieckaert gingen ook al eens binnen de week een café binnen om zaken te bespreken met onderaannemers zoals schilder Joos de Schrijver van Terhole. Er werd niet alleen aangenomen maar ook ingenomen. Het caféleven floreerde, de tapkraan en de jukebox werden geïnstalleerd. Het dorp eindigde niet meer bij de laatste woning, de grenzen gingen open en er waren al brave huisvaders die wel eens op stap gingen naar Sint-Niklaas en Antwerpen: ze gingen de meet over, op ilder lappen, zogezegd. De zestiger jaren braken aan waarvan we achteraf weten dat ze misschien wel de vrolijkste jaren van de 20ste eeuw zijn geweest. Ik hoop dat veel mensen van mijn Hengstdijk dat ook zo beleefd hebben. Wat ook door de tijd is ingehaald en achtergelaten zijn de woorden en gezegdes die in het dialect van de streek gemeengoed waren. Veel werd gesproken in metaforen (beeldspraak) en ik denk dat veldarbeiders (mannen en vrouwen) heel veel jaren zonder het te weten dezelfde hebben gebruikt. Vlotjes schrijf ik er een aantal op en ik weet zeker dat er veel meer zijn geweest. Ik ben geen zelfverklaarde taalkundige en geef gewoon mijn eigen interpretatie en die van mijn broers en zussen. Het gaat vooral over mensen en u moet er in de meeste gevallen het woordje zo voorzetten. Zo blaut (blauw) als een schort, zat- bleek as de dood – doof as n’n pot – blind as n’n mol - geel as n’n citroen, ziek – gaar as boter, oververmoeid – gek as ’n mus - glad as ’n zweep, lenig - groen as gos, onervaren – grootsig as n’n aap (trots) - grijs as een duif , grijs haar - heet as een Pruisisch geweer, hitsig – graut (grauw) as een padde, ongezond – link as een looien deur, gemeen - lomp as een koei – rot as ’n mupsel (mispel) - rood as n’n kalkoensen haan, oververhit – scheel as n’n otter - sterk as een pjeird - vet as slik, dik - zat as een hoepel, dronken - wit as een laken. foto Spreekwoorden en gezegden zijn niet meer in de mode, wellicht omdat we niet meer van moraliseren houden. Mijn oma van moeders kant, tante Nanne (Pouwels) die afkomstig was van Groenendijk had daar niet zo’n moeite mee. Van jonge mensen die er vroeg bij waren zei ze “vroeg in de wai, vroeg vet. Die konden best nog wat wachten (met wat?) want éél Amsterdam ligt nog voor ou. En veel meer als vrijen over de halve deur van de schuur of de stal (het bovenste deel kon apart open) zat er dan nog niet in. En als er duidelijke tekenen van verliefdheid waren zei ze: Daar mag wel veel opzitten want daar gao nog ‘eel wat af. En van iemand die pruilde zei ze dat zijn lip gezakt was tot op zijn derde knoopsgat. Ik denk van dat ze het over de knoopsgaten van zijn ondervest had. Van n’n doortastende vent zei men das genen vervrozenen en van iemand die iets niet wilde snappen zeiden ze ge komt toch niet van Lillo zeker. Als men het niet eens was met iemand was ‘t al gauw: Zijde nou glad besodemietert. En je hoorde van zij die het al lang wisten: Ge moe n’n ouwen aop geen smoelen leren trekken. Als je vertrok dan kuiste ge ou schop af en hij die er niks aan deed vaagde zijn vellen er aan af. Wie zijn klompen had overgebaojd

trouwde meestal kort daarna maar de man die verloren had geleed (komt van hoenders) kwam daar veelal van tussen. Mijn vader is zoals zo velen in die tijd zijn carrière begonnen als koeter of koeiewachter en landarbeider. Hij hoorde van oude arbeiders op het land zoals de broers de Kerf dat de daogen maor niemeer open en dicht gaon en dagge op ouw klompen keunt aanvoelen dat het ga regenen. Een zekere de Roos die doof was zei: de haonen kraaien niemeer, ze gaopen alleen nog moar. Wie even wilde rusten nam een pijp schof. En als de d'n boer, zeg maar baos, slecht gezind was kwam hij overhoeks over het land aangelopen om de knechten de Levieten te lezen. De vrouwen die op het land werkten kleedden zich om niet te bruin te worden van de zon. Je was anders overduidelijk een veldklodder en dan lag je minder goed in de markt. In dit kader heb ik ook een veelzeggend rijmpje dat ik van mevrouw Ka van Damme - Stallaert van den Bosch heb gehoord. Ik stel me voor dat er een kooi volk met een pik en een handzeis op het land aan het graan afpikken is. Het kon in de zomer op de stoppels zo weirm zijn da ge 't zou afpikken (doodgaan). Op zijn tijd moest de zeis geklopt worden met een hamer op een klein aambeeld (haarspit) en gescherpt met een wetsteen. Ze gingen in de goskant zitten, de zeis voor zich uit lieten ze een wetsteen in een langzaam ritme vele malen van links naar rechts over de snede van de zeis schuren. Wiede wetten, d'n tijd verzetten, je verbetert de snee en je rust er wat mee! Het onkruid was een bron van voortdurende zorg en arbeid en er waren moeilijk te bestrijden planten als rooie mure, beddezekers, stekels (distels), bostebezen (nachtschade) en kattestjeirt. Als je in de weg stond zeiden mijkt ou, en dagelijks hoorde je woorden als subiet (direct), ost en bekans (bijna) en begot (bij God). Bij God en de Pruisen was ons moeder haar gezegde als ze zich maar weer eens verbaasde over wat kinderen allemaal konden uitsteken. Malgerie was ondanks, mestusie expres, pertang nochtans, swint en binst ondertussen, malingeren, ziek zijn en een affel een handvol of een beetje. En iemand die gebaarde van krommen haos deed alsof hij van niets wist. Nim, astaublieft zei pit, als hij na een slok de stop terug op de fles cognac zette en ook als hij een opluchtende scheet had gelaten. Ook het café kende zo zijn jargon en de trouwe bezoekers genoten ervan om te laten horen dat ze ervaring hadden en het zich konden veroorloven er te vertoeven. Trouwen verslaat dust, en hij rijdt de café voorbij alsof het een boerenshuur is zeiden ze van een kameraad die getrouwd was en het café gedwongen links liet liggen. Die wist dus ook waar de koei gebonnen stond, en van waar aan en waar af. Sommigen van hen waagden zich toch naar het café, immers n'n banger beer is geen veirken. Men zei ook waar den bakker is kan den brouwer niet zijn, al kon je dat ook omdraaien. De kastelein die met de rijf schreef of met dubbel krijt rekende te veel en schrijf het maar op den balk was poffen. Iemand die zelden trakterde was steeg van afaon. Gekaart werd er op n'n boom van 15 of 20 punten, met n'n boek kaarten, geschreven, d.w.z. de stand bijgehouden, met een krijt op een lei. De een deelde de kaarten en de ander langde ze af. Wie schrijft die blijft, zei de schrijver dan. En als het spannend werd, de tegenstander stond op één meet (punt): N'n reiger kan lang op ééne poot staan. En tegen diegene die dacht dat hij al bij voorbaat gewonnen was: Ge moet geen mossels roepen voor agge aan d' huizen zijt. Van iemand die graag bier lustte zei men hij piest of hij spuggelt er niet in en als hij daarbij mottige praot verkocht was het n'n schuinsmarcheerder. En van deze lesten dachten ze dat die "m niet mee pissen versleten had".

Voor mensen met een bepaalde, minder goede hoedanigheid had men ook van alles. N'n badden was een nietsnut, een blaoskaok n'n opschepper, met n'n 18 maander (komt van jong paard) kon je niks beginnen. N'n klompenkapper was net als n'n knosseljeir een prutser, n'n schoefen trad niet op de voorgrond - n'n zeverjeir was iemand die onzin vertelde, n'n wuiten een zot, n'n wietel was simpel, n'n pezewever en n'n peezaaier een pietje precies of n'n zielige gierigaard en n'n wantewever iemand die niet stil kon zitten. Roken as n'n stoomboot wordt nu stom gevonden en er zijn altijd mensen geweest waarvan je zei dat ze te lomp waren

om t'elpe donderen. Minder welgevoeglijke taal was er ook te horen en met permissie schrijf ik het op. Zuipen as n'n ketter, fieken (neuken) as n'n jongen aon en schijten as een lijster. Ovvaor neuken met de fiets was overigens gewoon vallen.

Er zijn beslist nog meer van dit soort woorden en uitdrukkingen en wellicht lees ik die ooit nog eens bij iemand die de moeite neemt of heeft genomen om ze op te schrijven.

En dan nu: slotwoord

Wat mij vooral bij het schrijven van dit verhaal opvalt is dat veel familienamen verdwenen zijn en daarmee ook de mensen. Niettemin ben ik nog altijd graag te gast in Hengstdijk, ook bij de nieuwe ingezetenen. In de jaren 1990 ben ik nog als jurylid actief geweest voor het Wielercomité Hengstdijk waarvan Ré van Gassen toen voorzitter was. Er werden koersen voor trimmers georganiseerd en gedurende enkele jaren heb ik met veel plezier meester Schelfout opgevolgd als speaker. Daarnaast heb ik beroepsmatig als makelaar en taxateur bemiddeld voor de eigenaren bij de verkoop en taxatie van meerdere in mijn verhaal genoemde panden. De kermis van Hengstdijk sla ik zelden over en dan breng ik tegelijk een bezoekje aan Thiele van Esbroeck-Roctus die dezelfde mit van de Plattedijk heeft gehad als ik. Zij weet heel veel van de streek en vooral van de mensen en ik kan met haar mooie herinneringen en verhalen van ons Hengstdijk ophalen.

Kermis Hengstdijk 2009
Edy Compiet
Les Vieilles Forges
Frankrijk

Verhaal geschreven door Edy Compiet in 2009 voor hengstdijk.eu.
Het gebruik van de tekst of gedeeltes uit de tekst is uitsluitend toegestaan voor eigen gebruik.
Voor vragen over het gebruik kunt u een email sturen naar info@hengstdijk.eu
Team hengstdijk.eu, 2011